

ВПЛИВ ЦІННІСНИХ СУДЖЕНЬ І ОЦІНОК НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ

THE INFLUENCE OF VALUE JUDGMENTS AND EVALUATIONS ON POLICY MAKING IN THE FIELD OF BUDGET EXPENDITURES

У статті розглянуто питання практичного застосування філософських понять цінності та оцінки під час формування та реалізації бюджетної політики держави. Формування бюджетної політики, бюджетних програм як складників програмно-цільового методу передбачає чітке визначення мети та цілей бюджетних програм, які, своєю чергою, є відображенням цілей державної політики у тій чи іншій галузі чи сфері економіки та на загальнонаціональному рівні. Досягнення саме загальнонаціональних цінностей, які є основою національних інтересів, покладається в основу формування та реалізації відповідних державних політик. Своєю чергою, адекватні оцінки реалізації бюджетних програм, досягнення за допомогою відповідних фінансових ресурсів, що виділяються в рамках цих програм, поставлених цілей, визначають і можливість забезпечення певних цінностей, що були покладені в їх основу. Тобто існує прямий зв'язок між досягненням визначених і закладених в основу державних політик певних цінностей та якістю бюджетних витратків.

Ключові слова: бюджет, програмно-цільовий метод, витрати бюджету, огляд витрат бюджету, цінності, оцінка.

В статье рассмотрены вопросы взаимосвязи между философскими понятиями

ценности и оценки и практическим их применением при формировании и реализации бюджетной политики государства. Формирование бюджетной политики, бюджетных программ как составляющих программно-целевого метода предусматривают четкое определение целей бюджетных программ, которые, в свою очередь, являются отражением целей государственной политики в той или иной отрасли или сфере экономики и экономической политики государства в целом. Достижение именно общепризнанных ценностей, являющихся основой национальных интересов, лежит в основе формирования и реализации соответствующих государственных политик. В свою очередь, адекватные оценки реализации бюджетных программ, обеспечение достижения с помощью соответствующих финансовых ресурсов, выделяемых в рамках этих программ, поставленных целей, определяют и возможность обеспечения определенных ценностей, которые были положены в их основу. То есть существует прямая связь между достижением определенных и заложенных в основу государственных политик определенных ценностей и их финансовым обеспечением.

Ключевые слова: бюджет, программно-целевой метод, расходы бюджета, обзор расходов бюджета, ценности, оценка.

УДК 336.145:338.5.003.12+32

<https://doi.org/10.32843/bses.54-6>

Дешко А.Л.

здобувачка, головна консультантка відділу економічної стратегії центру економічних і соціальних досліджень Національний інститут стратегічних досліджень

Deshko Antonina

National Institute for Strategic Studies

The article considers the relationship between the philosophical concepts of 'value', 'evaluation' and their practical application in the formation and implementation of budgetary and economic policy of the state. Economics as a science demonstrates an ambiguous attitude to the use of value judgments. On the one hand, Economics shall express value judgments, and on the other hand, it shall be impartial about the existence of value judgments, as this must ensure the objectivity of economic analysis. Thus, policy development in the field of budget expenditures, budget programs as part of the program-target method provides a clear recognition of the aim and objectives of budget programs, which in their turn reflect the aims of public policy in a particular sector or economy, as well as overall economic policy of the state. And the achievement of universally recognized values, which are the basis of national goals and interests, are the basis for the formation and implementation of relevant public policies. Thereby, adequate assessments of the implementation of budget programs, ensuring the achievement through the relevant budget expenditures allocated under these programs, the goals set determine and enable the possibility of ensuring certain basic values. That is, there is a clear relationship between values (or value judgments) and evaluations, which determine the degree to which certain aims are achieved or certain actions conform to certain values. At the same time, value judgments, as well as assessments, significantly depend on the interests of individuals or groups of persons who determine and implement them. Value judgments of economists is the basis for the results of their work on the analysis of budget expenditures. The development of scientifically sound recommendations for considering the achievement of national interests and the implementation of the use of value judgments in the procedures for conducting reviews of state budget expenditures is a promising area of further research. This process should be based on the adequate definition of certain values (or aims of their achievement) at the stage of state policies development, identification of policy aims, evaluation of their achievement, which occurs on the basis of certain value judgments.

Key words: budget, program-target method, budget expenditures, spending review, values, evaluation.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку суспільства пріоритетного значення набуває фінансове забезпечення досягнення визначених базових цінностей індивідуумів і суспільства. Указане може бути досягнуте шляхом перерозподілу фінансових ресурсів, що є однією з базових функцій бюджетної політики, а також забезпечення оцінки результативного й ефективного використання цих коштів, максимального наближення наданих державою послуг до їх безпосереднього споживача. Визначення і обґрунтування взаємозв'язку категорій «цінність», «оцінка» під час формування та аналізу здійснення бюджетних витрат сприятимуть удосконаленню підходів

до формування бюджетних програм, їх реалізації та забезпеченню оцінки ефективності і результативності показників бюджетних програм. Необхідність теоретичного обґрунтування відповідних взаємозв'язків і взаємного впливу категорій економічної теорії і практичних підходів до складання та виконання бюджетних програм визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань теорії цінностей присвячено праці І. Канта, Т. Лотце, А. Маслоу, Л. фон Мізеса та ін. Серед вітчизняних учених питання впливу цінностей на формування державної політики висвітлювалося у працях В. Горбуліна, П. Гай-Нижника,

Л. Чупрія, С. Горбатюк та ін. Значну увагу питанням упровадження бюджетування, орієнтованого на результат, та програмно-цільового методу було приділено у працях таких іноземних економістів, як Дж. Стігліц, М. Робінсон, Т. Гаррісон та ін., а також вітчизняних: В. Опаріна, В. Федосова, І. Лютого, І. Чугунова, С. Юрія та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу окремих теоретичних аспектів ціннісних суджень та оцінок на формування і досягнення цілей політики у сфері бюджетних видатків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання застосування ціннісних суджень в економічній науці не є новим. Однак не існує єдиної думки щодо визначення підходів і способів їх практичного застосування. Виходячи з природи цінностей та їх формування, формулювання, залежності від індивідуальних суджень індивіда, який ці цінності визначає для себе чи впливає на їх формування соціумом, цінності можуть мати визначальний вплив на формування як тих чи інших течій в економічній теорії, так і вибору шляхів формування економічної політики держави.

Водночас окремі цінності мають бути і залишаються незмінними. На основі базових цінностей формуються національні інтереси, які для визначення їх досяжності мають бути вимірюваними, а отже, мають бути сформовані певні методики/методології оцінки/оцінювання та достатніми для оцінки впливу на них індивідуальних суджень та інтересів. В економічній науці, а саме в практичному застосуванні її постулатів, цей ланцюжок може прослідковуватися достатньо чітко.

У теорії існує значна кількість визначення поняття «цінність». Зокрема:

цінність – це термін, що позначає належне та бажане на відміну від реального, дійсного. Цінність відповідає на питання, що є бажаним або яким щось повинно бути [1, с. 707];

цінність – поняття, яке вказує на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності; схвалені більшістю людей уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо [2];

цінність – це індивідуально і соціально значиме визначення матеріальних і духовних об'єктів навколишнього світу, що виявляє їх позитивне або негативне значення для людини, соціальної групи або суспільства у цілому. Цінності являють собою предмет мети, цілей, а в абсолютному вираженні – зміст буття. Цінність виходить не від самого об'єкта, а від відношення до неї з боку суб'єкта [3, с. 65].

На цьому тлі можна виділити основні функції цінностей: функція конституювання сенсу життя (цінності формують, визначають сенс людського життя, утворюють його духовну основу); орієнтаційна (цінності визначають напрями, зразки

діяльності; вони визначаються у формі ідеалів – зразків поведінки чи образів певних досконалих предметів, на які орієнтується людина) та нормативна (тісно поєднана з орієнтаційною функцією, оскільки цінності не тільки формують ідеали, а й передбачають вибір людини, стають нормами діяльності людей) [4, с. 64].

Найбільш поширеною класифікацією цінностей на філософському рівні вважається розподіл на релігійні, етичні, естетичні, логічні й економічні [5, с. 29].

Виходячи з функцій цінностей визначаються їх оцінки. Єдиного визначення оцінки також не існує. Наприклад, оцінка – це одне з основних (поряд із нормою та цінністю) понять аксіології та логіки оцінок, яке відображає ціннісний аспект взаємодії дійсності та людини. В оцінці завжди взаємодіють суб'єктивний і об'єктивний чинники, внаслідок чого встановлюється ціннісне відношення між суб'єктом та об'єктом оцінки. Суб'єкт дає оцінку виходячи з наявних із його ціннісної картини світу шкали та стереотипів, виконуючи операції порівняння [6, с. 461]. Оцінкою може бути і спосіб установлення значимості чого-небудь для суб'єкта [3, с. 39].

Коректна оцінка має ґрунтуватися на певних знаннях або певних істинах. З іншого боку, істина також є оцінкою, насамперед оцінкою на відповідність певним стандартам. Однак, у будь-якому разі, цінність існує чи визначається для суб'єкта лише через оцінку.

Можна відзначити існування чіткого взаємозв'язку між цінностями (ціннісними судженнями) та оцінками, за допомогою яких визначається ступінь досягнення чи відповідності певних дій визначених цінностей. При цьому ціннісні судження, як і оцінки, значно залежать від інтересів осіб чи груп осіб, що їх визначають, здійснюють та реалізують.

Вплив як на формування цінностей, так і на здійснення оцінок мають не лише індивідуальні, а й національні інтереси, у даному разі – економічні інтереси. Економічні інтереси мають безпосередній вплив на визначення цінностей (виділення пріоритетних цінностей чи їх ігнорування), здійснення ціннісних суджень та вироблення підходів до їх оцінювання.

Економічна наука демонструє неоднозначне ставлення до використання ціннісних суджень. Нині тривають дискусії щодо ставлення економічної науки до ціннісних суджень: з одного боку, економічна наука повинна обґрунтовувати ціннісні судження, а з іншого – вона повинна бути неупередженою щодо існування ціннісних суджень, оскільки це має забезпечити об'єктивність економічного аналізу.

На основі національних цінностей формуються національні цілі. Національні цілі – це своєрідні дороговкази розвитку суспільства до побудови моделі кращого стану (безпечніших умов розвитку

та життєдіяльності) кожної людини, суспільства, держави. Вибір національних цілей – це одне з головних і пріоритетних завдань держави, яке впливає на подальший її суспільно-політичний та економічний розвиток та становлення на міжнародній арені [7, с. 469].

Економічна політика спрямована на досягнення певних національних цілей та інтересів. Під час їх обговорення не ставиться під сумнів цінність, яку певні індивідууми чи суспільство у цілому приєднують цим цілям [8].

Безпосередньо сформована в певній країні економічна політика за своєю суттю спрямована на досягнення певних цілей, які, своєю чергою, базуються на існуванні певних цінностей (наприклад, забезпечення гідного життя осіб похилого віку через пенсійні виплати) та інтересів. Інакше кажучи, ціннісні судження впливають на рекомендації, які висловлюють економісти, й оцінки, які вони дають тим чи іншим явищам та/або результатам. При цьому саме на ціннісних судженнях економістів базуються результати їх напрацювань. Наприклад, розроблення певних рекомендацій уряду щодо поліпшення економічної ситуації базується на визначенні певних цінностей (мети для їх досягнення), виокремленні цілей політики, методів, підходів та інструментарію їх досягнення.

Однак у практичній діяльності завжди виникатиме конфлікт між економістами, які дотримуються різних поглядів на забезпечення досягнення аналогічних цінностей.

Тому Л. фон Мізес доходить думки, що економічна наука аполітична, хоча є основою політики і будь-якої політичної дії. Більше того, вона абсолютно нейтральна відносно до будь-яких ціннісних суджень і суб'єктивних оцінок, оскільки вона завжди тяжіє до засобів і ніколи до вибору кінцевих цілей [9].

На цьому тлі певний конфлікт виникає між інтересами індивідуумів чи інтересами груп, які намагаються досягти певних цілей, які можуть не співпадати. Економічна наука у цьому разі може бути певним чином упередженою: для досягнення одних і тих самих цінностей (економічний розвиток, гідний рівень життя тощо) різні економічні школи пропонують різні шляхи.

Економічна наука, незважаючи на її нейтральність (в ідеальному розумінні), з одного боку, враховуватиме необхідність дотримання певних інтересів (передусім це будуть саме національні інтереси), а з іншого – має змогу абстрагуватися від них, орієнтуючись на певні загальносвітові тенденції розвитку економіки.

Одним із напрямів практичного втілення ціннісних суджень в економічній науці та їх оцінки є сфера фінансового (бюджетного) забезпечення цілей економічної політики, а саме ефективність та результативність використання бюджетних

коштів для забезпечення досягнення поставлених цілей державної політики за рахунок цих коштів.

За своєю суттю за допомогою бюджетної політики, зокрема політики у сфері бюджетних видатків, виражаються певні цілі та завдання соціально-економічного розвитку, які закріплені у стратегічних державних документах суспільства, тому сама структура бюджетних видатків, відповідні бюджетні програми відображають існуючі пріоритети розвитку держави та відповідні цінності, яких намагається досягти держава.

Досягнення середньо- та довгострокових цілей економічного розвитку держави залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституційного середовища суспільства, тому інституційна архітектура бюджетної стратегії має передбачати поліпшення якісних характеристик бюджетних інститутів, які б сприяли розвитку соціально-економічного складника суспільства [10, с. 72].

За допомогою бюджетної політики відображаються суспільні інтереси, тому завдяки їй та за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів реалізуються функції й завдання держави. Бюджетна політика здатна впливати на активізацію інвестиційної діяльності, розвиток виробництва та є дієвим механізмом, за допомогою якого держава справляє відповідний вплив на економічне зростання [11, с. 40].

При цьому економічне зростання та забезпечення добробуту населення завжди залишаються головними пріоритетами розвитку держави.

Формування стратегічних цілей, яким має бути підпорядковане державне фінансування, відбувається на основі існуючих національних інтересів (у тому числі економічних, соціальних), що базуються на загально визначених, але визначених пріоритетними у даному конкретному випадку, цінностях (забезпечення права на працю, гідного рівня життя, культурний розвиток тощо).

На цьому етапі визначається, як саме будуть сформульовані і відображені в стратегічних цілях вибрані цінності, як вони можуть бути вимірні, адже від їх якісного формулювання залежатиме можливість їх подальшої імплементації в мету та цілі державних політик, а отже, і фінансове забезпечення їх досяжності.

Починаючи з 60-х років ХХ ст. у світовій практиці активно застосовуються бюджетування, орієнтоване на результат, та програмно-цільовий метод. Суть програмно-цільового методу полягає у тому, що планування, виконання і оцінка бюджету здійснюються на основі програм, які мають цілі, завдання та показники виконання. Тобто видатки орієнтуються на результат, який є вимірюваним, оскільки існують чіткі цілі, яких слід досягнути, а визначені цілі базуються на необхідності забезпечення досягнення певних цінностей.

Застосування програмно-цільового методу базується на:

формуванні системи стратегічного і бюджетного планування роботи державних органів для оптимального розподілу ресурсів;

системі моніторингу та оцінки бюджетних програм, результатів діяльності їх виконавців.

Програмно-цільовий метод є нейтральним із погляду своєї теоретичної сутності. Однак бюджетні програми (як визначає Бюджетний кодекс України – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій), які є складниками програмно-цільового методу, можуть підпорядковуватися необхідності врахування інтересів певних груп (наприклад, державна підтримка тваринництва).

В Україні застосовується програмно-цільовий метод у бюджетному процесі, складниками якого є бюджетні програми, паспорти бюджетних програм, відповідальні виконавці та результативні показники бюджетних програм. Як визначено Правилами складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, паспорт бюджетної програми – це документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), та цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник [12].

При цьому мета бюджетної програми має відображати цілі, яких необхідно досягти під час виконання бюджетної програми у середньостроковому періоді, відповідати пріоритетам державної політики у відповідній сфері та бути спрямованою на досягнення цілей державної політики, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник.

Тобто забезпечення оцінювання (оцінки) результативності та ефективності бюджетних програм передбачає наявність заздалегідь установлених досяжних показників. Такі показники також мають певним чином суб'єктивний характер, оскільки визначаються групами індивідуумів, спеціалістів у певній сфері діяльності, а отже, окремі бачення таких індивідуумів формують політики та інструментарій для їх досягнення. Таким чином, установлюється зв'язок між цілями державної політики, яка, своєю чергою, виражає певні інтереси, з напрямками використання бюджетних коштів та їх обсягами.

І від того, наскільки чітко будуть встановлені (сформульовані) цілі державної політики, відпо-

відно відображені в паспортах бюджетних програм, і наскільки останні будуть вимірювальні (результативні показники бюджетних програм), настільки зменшуватиметься складність їх оцінювання. З іншого боку, відповідальні виконавці бюджетних програм (часто це головні розпорядники бюджетних коштів) мають вплив на формування як цілей державних політик і, відповідно, цілей, що відображаються в паспортах бюджетних програм, так і результативних показників їх досяжності.

Тому інституційна спроможність інститутів, що забезпечують формування державних політик, є одним із ключових чинників як для відображення і реалізації певних національних інтересів, так і для їх оцінки. Хоча у цьому разі виникає певний конфлікт інтересів: органи, що формують державні політики, визначають їхні цілі, намагатимуться виправдати впливом зовнішніх чинників можливі випадки недосягнення поставлених цілей.

Останнім десятиліттям набуває активного розвитку такий інструмент оцінювання ефективності бюджетних програм, як огляди витрат (Spending Review). Вони дають уряду можливість поліпшити контроль над рівнем сукупних витрат та/або визначити пріоритетність бюджетних витрат.

Окрім того, огляди витрат бюджету можна використовувати як інструмент для підвищення ефективності та дієвості державної політики і для створення фіскального простору шляхом перерозподілу та/або зменшення державних витрат.

Однак навіть існуючі моделі здійснення оглядів витрат дають можливість впливу на них певних груп дослідників, які можуть реалізувати власні, у цьому разі професійні, інтереси.

Так, згідно з першою моделлю, top-down review – огляд витрат «згори донизу», що передбачає проведення оглядів Міністерством фінансів у визначеному міністерстві, несе ризик переважання фіскального інтересу (передусім мінімізація витрат).

Друга модель bottom-up review – огляд витрат «знизу вгору», що проводиться безпосередньо галузевими міністерствами, несе ризик мінімізації виявлення власних прорахунків у забезпеченні досягнення поставлених цілей.

Третя модель joint review – спільний огляд витрат – проводиться галузевими міністерствами, Міністерством фінансів та незалежними експертами і дає змогу мінімізувати відстоювання окремими групами впливу власних інтересів і забезпечити нейтральність результатів оцінки [13, с. 4–5].

Тобто проведення постійного моніторингу та оцінки виконання бюджетних програм дає можливість на систематичній основі відслідковувати хід виконання бюджетних програм, так і результати діяльності державного органу у забезпеченні досягнення цілей відповідної державної політики, а отже, досягнення певних визначених заздалегідь цінностей.

Це також дає змогу визначити причини неефективного виконання бюджетної програми, забезпечити підготовку пропозицій щодо можливої зміни напрямів спрямування бюджетних коштів, уточнити завдання державного органу у разі визначення доцільності досягнення цілей політики або відмовитися від реалізації відповідної бюджетної програми.

В Україні впроваджуються механізми проведення оглядів витрат державного бюджету з 2018 р. Загальними вимогами до проведення оглядів витрат державного бюджету, затвердженими Наказом Мініфіну від 23.10.2019 № 446, встановлено, що за результатами проведеної оцінки ефективності реалізації державної політики та відповідних витрат державного бюджету надаються відповідні висновки, серед яких: актуальність та узгодженість цілей і завдань державної політики, визначених стратегічними і програмними документами; відповідність витрат бюджету пріоритетам державної політики, визначеними стратегічними і програмними документами; зв'язок між витраченими коштами та отриманим результатом; можливість досягнення цілей та виконання завдань, визначених стратегічними і програмними документами, за наявних підходів до розподілу та способу використання бюджетних коштів [14].

Тобто якість проведення оглядів витрат державного бюджету кореспондуватиметься з якістю визначення цілей державних політик, які імplementовані в паспорти бюджетних програм, та якістю вироблених і затверджених результативних показників бюджетних програм. Недостатня якість та/або неповна узгодженість цілей із результативними показниками ставатиме на перешкоді забезпеченню реалізації відповідних цілей та цінностей, які, за своєю суттю, мають бути відображені.

На нинішньому етапі впровадження оглядів витрат державного бюджету, коли відповідні процедури ще не достатньо відпрацьовані учасниками таких оглядів, доцільним буде орієнтація на врахування ціннісних аспектів державних політик і національних інтересів, ураховуючи необхідність:

забезпечення проведення аналізу відповідності визначених цілей у бюджетних програмах документам стратегічного характеру і виробленню на їх основі пропозицій щодо корегування державних політик у відповідних галузях/сферах;

оцінки адекватності визначених у бюджетних програмах результативних показників визначеними цілям бюджетних програм та виробленні рекомендацій стосовно їх удосконалення;

недопущення орієнтації оглядів витрат державного бюджету виключно на визначення шляхів економії бюджетних коштів (переважанні фіскального інтересу). Має бути досягнутий компроміс між намаганням забезпечити економію бюджетних коштів та забезпеченням досягнення цілей державних політик.

Тобто від результатів проведеної оцінки можуть змінюватися певні державні пріоритети, шляхи досягнення цілей, а отже, відбуватися перегляд загальних цінностей, які були покладені в основу визначених пріоритетів.

На цій основі має вибудовуватися безпосередньо сама бюджетна політика держави – забезпечення підтримки економічного зростання та добробуту населення як базових національних інтересів та цінностей в умовах дотримання відповідних бюджетних правил та індикаторів.

Висновки з проведеного дослідження. Як засвідчує аналіз, існує чіткий взаємозв'язок між цінностями (чи ціннісними судженнями) та оцінками, за допомогою яких визначається ступінь досягнення певних цілей чи відповідності певних дій визначеним цінностям. При цьому ціннісні судження, як і оцінки, значно залежать від інтересів осіб чи груп осіб, що їх визначають та здійснюють. І саме ціннісні судження покладаються в основу певних державних політик (у вигляді цілей), які в подальшому забезпечуються відповідним фінансуванням. При цьому від результатів проведеної оцінки можуть змінюватися певні державні пріоритети, шляхи досягнення цілей, відбуватися перегляд цінностей, які були покладені в основу визначених пріоритетів. Саме на ціннісних судженнях економістів базуються результати їхніх напрацювань щодо аналізу бюджетних витрат. Розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо врахування досягнення національних інтересів та імplementації використання ціннісних суджень у процедури проведення оглядів витрат державного бюджету є перспективним напрямом подальших досліджень. Цей процес має базуватися на адекватному визначенні певних цінностей (мети їх досягнення) на етапі формування державних політик, виокремленні цілей політик, оцінки їх досягнення, що відбувається на основі певних ціннісних суджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лісовий В. Цінність. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 742. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosophskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf (дата звернення: 20.05.2020).
2. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять із навчальної дисципліни «Філософія» для студентів II–III курсів / О.Г. Данильєв та ін. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/5/109.htm (дата звернення: 20.05.2020).
3. Козирєва Н.В. Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» (для студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання усіх напрямів підготовки) / уклад. Н.В. Козирєва. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 69 с.

4. Теорія цінностей (аксіологія). Визначення цінностей. Об'єктивістська та суб'єктивістська концепції цінностей. URL: <https://studfile.net/preview/5009752/page:64/> (дата звернення: 09.06.2020).

5. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Соціологія»*. 2013. Т. 225. Вип. 213. С. 27–30. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf (дата звернення: 15.06.2020).

6. Кравченко О. Оцінка. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 742. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (дата звернення: 20.05.2020).

7. Гай-Нижник П.П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея*. 2014. Вип. 84. С. 465–471. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=gileya_2014_84_120 (дата звернення: 16.06.2020).

8. Мизес Л. фон. Теория и история. Интерпретация социально-экономической эволюции. URL: <https://bzbook.ru/Teoriya-i-istoriya-Interpretatsiya-sotsialno-ekonomicheskoy-evolyuczii-2.12.html> (дата звернення: 20.05.2020).

9. Мизес Л. фон. Людська діяльність: Трактат з економічної теорії. 2005. URL: <http://epi.cc.ua/ekonomicheskaya-nauka-tsennostnyie8328.html> (дата звернення: 28.05.2020).

10. Чугунов І. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–77. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknteu_2014_5_8.pdf (дата звернення: 22.06.2020).

11. Ватульов А.В. Фінансово-бюджетна політика економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 37–44. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2020/9.pdf (дата звернення: 24.06.2020).

12. Правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання : Наказ Мініну від 29.12.2002 № 1098, зареєстр. в Мініюсті 21.01.2003 за № 47/7368, «Про паспорти бюджетних програм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03#Text> (дата звернення: 23.06.2020).

13. Robinson M. 3th Annual Meeting of OECD Senior Budget Officials, Spending Review. Paris, 3–4 June 2013. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/SBO\(2013\)6&doclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/SBO(2013)6&doclanguage=en) (дата звернення: 04.06.2020).

14. Загальні вимоги до проведення оглядів витрат державного бюджету : Наказ Мініну від 23.10.2019 № 446, зареєстр. в Мініюсті 23.12.2019 за № 1277/34248 «Про огляди витрат державного бюджету». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1277-19#Text> (дата звернення: 23.06.2020).

REFERENCES:

1. Lisovsky V. (2002). Tsinnist. Philosophskyi entsyklopedychnyy slovnyk [Value. Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys, 2002. P. 742. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (in Ukrainian)

2. Danylyan, O.G., Bayrachna, L.D., Dzioban, O.P. ta in. Navchalno-methodychnyy posibnyk dlya samostiinoi roboty ta seminarivshykh zanyat z navchalnoi dystsyplyny «Philosophia» dlya studentiv II-III kursiv [Teaching aid for independent work and seminars on the subject "Philosophy" for students of II-III courses]. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/5/109.htm (in Ukrainian)

3. Kozyreva, N.V. (2018) Slovnyk-dovidnyk dlya pidgotovky do praktynykh zaniat ta samostiinoi roboty z navchalnoi dystsyplyny «Philosophia» (dlya studentiv dennoi, zaochnoi ta dystantciinoi form navchannya usich napriamiv pidgotovky) [Dictionary-reference book for preparation for practical classes and independent work on the subject "Philosophy" (for students of full-time, part-time and distance learning of all areas of training)]. Kharkiv. nat. universytet misk. gospodarstva im. O.M. Becetova; ukhad.: N.V. Kozyreva. Kharkiv: KNUMG im. O.M. Becetova, 2018. 69 p.

4. Theoria tsinnostey (acsiologia). Vyznachennya tsinnostey. Obektyvistska ta subiektyvistska contceptsii tsinnostey [Theory of values (axiology). Definition of values. Objectivist and subjectivist concepts of values]. URL: <https://studfile.net/preview/5009752/page:64/> (in Ukrainian)

5. Matiaz, S. V., Berezianska, A. O. (2013) Klyasyfikatsia tsinnostey ta tsinnisnykh orientatsiy osobystocti [Classification of values and value orientations of the individual]. // Naukovi praci Chornomorskogo depzavnogo universytetu imeni Petra Mogyly. Seria Sotciologia. 2013. Tom 225. Vyp. 213. P. 27–30. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf (in Ukrainian)

6. Kravchenko, O. (2002) Otsinka. Philosophskyi entsyklopedychnyy slovnyk. [Rating. Philosophical encyclopedic dictionary]. – Kyiv: Abrys, 2002. P. 742. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (in Ukrainian)

7. Hay-Nyznyk, P.P. (2014) Natsionalni interesy, natsionalni tsinnosti ta natsionalni tsili yak strukturoformuyuchi chynnyky polityky natsionalnoi bezpeky [National interests, national values and national goals like structure forming factors of national security policy] / P.P. Hay-Nyznyk, L.V. Chuprii // Gilea: naukovy visnyk. 2014. Vyp. 84. P. 465–471. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=gileya_2014_84_120 (in Ukrainian)

8. Mises, L. von. Theoria i istoria. Interpretatsiya sotsialno-ekonomicheskoy evolutsii [Theory and History. Interpretation of socio-economic evolution]. URL: <https://bzbook.ru/Teoriya-i-istoriya-Interpretatsiya-sotsialno-ekonomicheskoy-evolyuczii-2.12.html> (in Russian)

9. Mises, L. von. (2005). Lyudska diyalnist: Tractat z ekonomichnoi teorii, 2005 [Human Activity: A Treatise on

Economic Theory, 2005]. URL: <http://epi.cc.ua/ekonomicheskaya-nauka-tsennostnyie8328.html> (in Ukrainian)

10. Chuhunov, I. Dvugostrokova budgetna strategiya u systemi ekonomichnoii tsyklichnosti [Longterm budget strategy in a system of economic cyclicalit]. Visnyk KNTEU. 2014. № 5. P. 64–77. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknteu_2014_5_8.pdf (in Ukrainian)

11. Vatuliiov, A. V. Finansovo-budgetna polityka ekonomichnogo rozvytku [Financial and budgetary policy of economic development]. *Investyzi: praktyka ta dosvid*. 2020. № 3. P. 37–44. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2020/9.pdf (in Ukrainian)

12. Pravyla skladannya pasportiv budgetnyh program ta zvitiv pro ih vykonannya. [Rules for compiling passports of budget programs and reports on their

implementation]. Nakaz Minfinu vid 29.12.2002 № 1098, zapeestr. v Minjusti 21.01.2003 za № 47/7368, «Pro pasporty budgetnyh program». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03#Text> (in Ukrainian)

13. Robinson, M. (2013). 3th Annual Meeting of OECD Senior Budget Officials, Spending Review. Paris, 3–4 June 2013. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/SBO\(2013\)6&doclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=GOV/PGC/SBO(2013)6&doclanguage=en)

14. Zagalni vymogy do provedennya ogliadiv vytrat dergavnogo budgetu [General requirements for spending reviews]. Nakaz Minfinu vid 23.10.2019 № 446, zapeestr. v Minjusti 23.12.2019 za №1277/34248 «Pro oglyady vytrat dergavnogo budgetu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1277-19#Text> (in Ukrainian)